neolitui ir datuotini II tūkstantmečio pr.m.e. pradžia.

Gintautas Česnys

NEOLITINĖS KAUKOLĖS IŠ PLINKAIGALIO

Nesame turtingi akmens amžiaus antropologinės medžiagos, todėl kiekvienas naujas radinys dvigubai brangus ir vertingas. 1981 m. Plinkaigalio kapinyne (Kėdainių raj.) aptikti kapai Nr. 241 ir 242, datuojami vėlyvuoju neolitu (žr. šios knygos p. 15), nusipelno kuo didžiausio dėmesio ir verti to, kad panagrinėtume juos antropologijos aspektu.

Kaukolės buvo subyrėjusios į smulkius lūžgalius, vis dėlto pavyko jas pusėtinai restauruoti, vienos kaukolės (Nr. 242) netgi veidą pasisekė išsaugoti. Sunkumų sukėlė mirusiųjų lyties ir amžiaus diagnostika. Bendras kaukolių masyvumas, labai ryškios smilkinkaulių speninės ataugos vertė įtarti jas priklausius vyrams. Tačiau tie požymiai buvo bene vienintеliai vyriški: detalesnė analizė parodė, kad tokie moteriški požymiai, kaip menkai išvešėjęs tarpantakis (Nr. 241 - 3 balai, Nr. 242 - 2 balai) ir antakių lankai, stati kakta, ryškūs kaktos ir momens gumburai, silpnas pakaušio reljefas (protuberantio occipitalis externa atitinkamai tik 1-2 ir 2 balai), žemas, neišvirtusiais į išorę kampais apatinis žandikaulis abiejose kaukolėse vyrauja. Gaila, kad neišliko dubenkauliai, bet abi kaukolės tenkas laikyti moteriškomis, nepaisant jų masyvumo.

Kaukolės iš kapo Nr. 241 visų siūlių telikę pėdsakai. Detalesnę amžiaus diagnostiką apsunkino tai, kad skliautas buvo sukiužęs ir suklijuotas iš mažų gabalėlių. Išlikę dantys labai nudėvėti. Taigi apytiksliai galime sakyti, kad kaukolė - senos moters (50-55 m. amžiaus).

Kaukolės iš kapo Nr. 242 visos siūlės atviros, tai daro įs-

pūdį, kad ji - jauno žmogaus. Tačiau viršutinio žandikaulio visi dantys iškritę dar gyvam (alveolinės ataugos atrofija), o išlikę apatinio žandikaulio dantys labai nusidėvėję, taigi amžius pagal siūles visai neatitiko amžiaus pagal dantis. Matyt, šios kaukolės kaulėjimo procesai bus vykę iš viso keistai, iškreiptai - kaktoje galima įžvelgti sukaulėjusius sutura metopica pėdsakus, o pakaušis labai savotiškas, atsikišęs taip smarkiai, jog momenkaulių kraštai ties lambdine siūle net užsirietę į išorę. Gal dėl tos pačios priežasties ir kaukolės ilgis toks didžiulis - 195 mm (perskaičiavus šį dydį vyriškai kaukolei, išeitų net 204 mm). Apatinio žandikaulio kairiojo krumplio ir jo sąnarinės duobės paviršiai nelygūs, gruoblėti byloja apie uždegiminį sąnario procesą (arthritis articulationis temporomandibularis sinistrae).

Abi kaukolės (1 lentelė) pasižymi labai dideliais smegeninės dalies matmenimis, dolichokranija, chamekranija ir ortometopija, ryškia horizontalia veido profiliuote, tačiau yra ir šiokių tokių skirtumų. Antai kaukolė iš kapo Nr. 241 yra submezokraninė (smegeninės rodiklis 75,5), vidutinio pločio veido, o kaukolė iš kapo Nr. 242 - ultradolichokraninė (smegeninės rodiklis 69,2), platoko veido. Beje, pastarosios kaukolės buvo išlikusios akiduobės ir nosis, galima pasakyti, kad jai buvo būdinga chamekonchija ir mezorinija.

Be jokios abejonės, abi kaukolės priklauso europidų antropologinių tipų ratui. Kol neturime daugiau medžiagos, nusilaikome nuo šio tipo kilmės analizės. Vis dėlto galime pasakyti, kad analogijų šiam tipui yra Pabaltijo laivinių kovos kirvių antropologinėje medžiagoje.

1 lentelė

Kaukolių individualūs matmenys

Požymis pagal R. Martiną	Kapas Nr. 241	Kapas Nr. 242
1	2	3
1. g-op	192	195
2. g-i	183	186
5. n-ba	104	98
7. ba-o	32	38
8. eu-eu	145	135
9. ft-ft	99	95
10. co-co	125	114
11. au-au	122	123
12. ast-ast	114	115
16. f-n magnum plotis	25	30
17. ba-b	132	133
20. po-b	119	121
23. g-op (apimtis)	535	530
24. po-b-po (lankas)	322	308
25. n-o (lankas)	394	399
26. n-b (lankas)	142	138
27. b-l (lankas)	132	143
28. l-o (lankas)	120	118
29. n-b (styga)	123	122
30. b-l (styga)	120	130
31. l-o (styga)	92	97
32. n-m-OAE	-	86
g-m-OAE	-	82
33. l-o-OAE	-	131
33/1/. l-i-OAE	-	104
33/2/. o-i-OAE	-	16
33/4/) pakaušio linkio k.	-	120
40. ba-pr	-	98

1	2	3
43. fmt-fmt	107	-
45. zy-zy	126	132
51. mf-ek	-	46
52. akiduobių aukštis	-	33
54. nosies plotis	-	25
55. n-ns	-	51
bimaliar. styga	99,2	96,8
n virš bimal. stygos	18,5	17,0
nazomaliarinis k.	139,2	141,2
ss virš zigom. stygos	-	100,8
zigomaksiliarinis k.	-	118,7
65. kdl-kdl	-	115
66. go-go	-	90
67. ml-ml	45	-
68. iki kampų	78	85
68/1/. iki krumplių	104	104
69. id-gn	-	28
69/1/. mental. aukštis	31	-
69/3/. kūno storis	11	10
70. šakos aukštis	70	62
60/a/. šakos aukštis	61	61
71. šakos plotis	33	31
79. žandikaulio kampas	110	114
8:1 smegeninės rodiklis	75,5	69,2
17:1 aukščio-ilgio rodiklis	68,7	68,2
9:8 kaktos-momens rodiklis	68,3	70,4
29:26 kaktos linkio rodiklis	86,6	88,4
52:51 akiduobės rodiklis	-	71,7
54:55 nosies rodiklis	-	49,0